

AXEL HOLVOET

SANTYKIS SU TRADICINIŲ SINTAKSINIŲ RYŠIŲ SKIRSTYMU

Tradicinis sintaksinių ryšių skirstymas remiasi morfologiniais ir morfosintaksiniais žodžių požymiais:

<i>noriu miego</i>	(valdymas)
<i>noriu miegoti</i>	(šliejimas)
<i>saldaus miego</i>	(derinimas)

(i) valdymas suvokiamas kaip linksnio valdymas (valdantis žodis valdo ne kitą žodį, o tik jo linksnį);

(ii) valdymo ir šliejimo skirtumas priklauso nuo priklausomojo dėmens morfologinių požymių (*noriu miego* : *noriu miegoti*); pagal LKG prie valdymo gali būti priskiriami ir tokie atvejai, kai nelinksniuojamas žodis užima linksniuojamo (valdomo) žodžio poziciją, pvz., *noriu miegoti* (nes *noriu miego*).

(iii) derinimo ir šliejimo skirtumas taip pat priklauso nuo priklausomojo dėmens morfologinių požymių:

<i>mano šaukštas</i>	(šliejimas)
<i>manasis šaukštas</i>	(derinimas)
<i>viskas čia gražu</i>	(derinimas)
<i>gyventi yra gražu</i>	(šliejimas)

(iv) aplinkybinėmis einančių žodžių sintaksinis ryšys yra neaiškus (plg. *skaito valandą* : *skaito knygą*). Pagal morfologinius požymius tokie žodžiai yra valdomi, bet „valdymo“ sąvoka čia nelabai tinka, kadangi linksnis nuo valdančiojo žodžio nėra priklausomas. Pagal LKG prie šliejimo gali būti priskiriami ir tokie atvejai, kai linksnis užima tą pačią poziciją, kaip nelinksniuojama (šliejama) forma, pvz., *šią naktį lijo* (nes *šiąnakt lijo*).

Valdymo sąvoka

Galima skirti:

- sintaksinį valdymą (complementation/government): vienas žodis (semantiškai ir) sintaksiškai reikalauja kito žodžio;
- morfosintaksinį valdymą (government): vienas žodis primeta kitam žodžiui tam tikrus morfosintaksinius požymius (kurių neturi pats valdantysis žodis), konkrečiai – dažniausiai linksnį.

Tradicinė gramatika pripažįsta tik morfosintaksinį valdymą, tačiau laiko jį sintaksiniu reiškiniu.

LINKSNIO VALDYMO SĄVOKA

Kaip skirti, pvz., papildinius ir aplinkybes?

Plg.:	A	B
	<i>rašė laišką</i>	<i>rašė valandą</i>
	<i>padėjo draugui</i>	<i>padėjo valandą</i>

Tradicinės traktuotės:

(i) A – stiprusis valdymas, B – silpnasis valdymas;

(ii) A – valdymas, B – šliejimas.

Jeigu (i), tai galima skirti valdomus (struktūrinius) linksnius ir nevaldomus (semantinius) linksnius.

Jeigu (ii), tai semantinių linksnių nėra (pvz., vietininkas neturi vietos reikšmės).

Jeigu yra semantinių linksnių, tai kaip nustatyti, ar linksnis yra valdomas, ar ne? Plg.:

smogti kardu

naudotis kardu

Papildinių linksniai (*naudotis kardu*) yra pleonastiniai, bet tai nereiškia, kad jie neturi reikšmės (redundancijos reiškinys!).

Sunkiau būtų įrodyti, kad reikšmę turi „gramatiniai“ linksniai – vardininkas ir galininkas. Bet plg.

skaito knygą atnešė maistą

neskaito knygos atnešė maisto

Esant valdymo santykiui tarp *skaito* ir *knygą*, sintaksinis ryšys tarp *neskaito* ir *knygos* turi būti kitoks.

LINKSNIO VALDYMO PARADOKSAS

Valdomųjų linksnių požymiai:

- –semantiniai

- +pastovūs

skaito knygą (–semantinis, –pastovus)

naudojasi žodynu (+semantinis, +pastovus)

Derinimo sąvoka

Derinimą galima suvokti dvejopai:

(i) siaurąja prasme: žodžio A morfologiniai požymiai kopijuojami ir perkelti žodžiui B:

	A		B	
ši	<i>mergina</i>	<i>yra</i>	<i>graži</i>	(+DER)
	NOM.SG.FEM.		NOM.SG.FEM.	
	<i>gyventi</i>	<i>yra</i>	<i>gražu</i>	(–DER)
	∅		NOM.SG.NEUTR	

(ii) plačiąja prasme: žodžio B forma priklauso nuo žodžio A morfologinių požymių:

<i>ši</i>	<i>mergina</i>	<i>yra</i>	<i>graži</i>	(+DER)
	NOM.SG.FEM.		NOM.SG.FEM.	
	<i>gyventi</i>	<i>yra</i>	<i>gražu</i>	(+DER)
	∅		NOM.SG.NEUTR	

Jeigu derinimą suvokiame kaip grynai morfosintaksinį reiškinį, tada galima rinktis iš apibrėžimų (i) ir (ii). Jeigu norime jį suvokti kaip sintaksinių ryšių tipą, logiškiau priimti (ii) apibrėžimą, nes jeigu žodžių A ir B sintaksinis ryšys skiriasi pagal žodžio A morfologinius požymius, tai skirtumas negali būti sintaksinis. Faktiškai taikoma samprata (i).

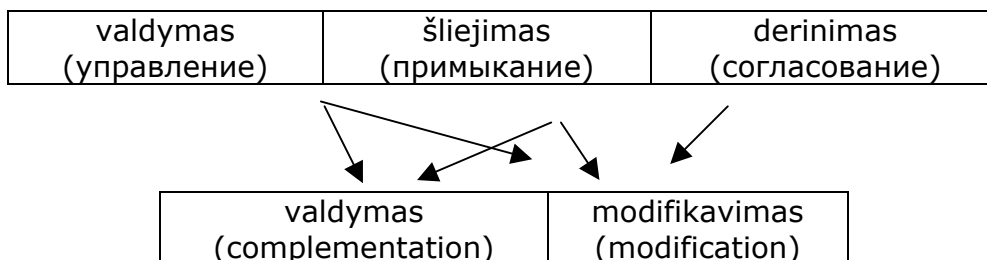
Nėra pagrindo laikyti derinimą sintaksinių ryšių tipu, bet jeigu žodžiai A ir B yra tokiose sintaksinėse pozicijose, kad B derinamas su A, tai B visada bus derinamas su A, nepriklausomai nuo A morfologinių požymių. Tada yra dvi galimybės:

- morfologinių požymių kopijavimas (*graži mergina*)
- numanoma (*default*) derinimo forma (*gyventi gražu*)

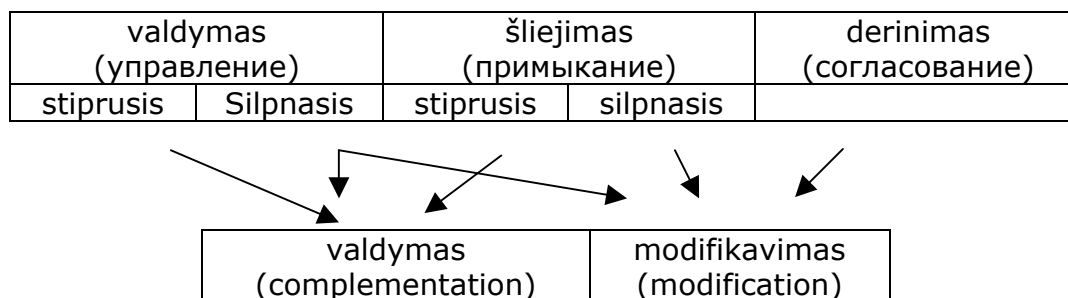
AXEL HOLVOET

SANTYKIS SU TRADICINIŲ SINTAKSINIŲ RYŠIŲ SKIRSTYMU

Ankstesnių ir naujesnių prijungimo tipų klasifikacijų santykis I: pagal DLKG 1994:

Ankstesnių ir naujesnių prijungimo tipų klasifikacijų santykis II: pagal LKG 1976

Tarpusavio sąsaja

DLKG aprašo veiksnio ir tarinio ryšį kaip tarpusavio sąsają. Iš tikrųjų tai yra tipiškas valdymo atvejis:

vaikai

bėgioja

DERINIMO DAVIKLIS

LINKSNIO VALDYMO DAVIKLIS

Taigi tarpusavio sąsajos sąvoka nėra reikalinga.

Panašus atvejis:

lenk.

dziesięciu

mężczyzn

dziesięć

kobiet

LINKSNIO DAVIKLIS

LINKSNIO GAVIKLIS (VALD.)

GIMINĖS GAVIKLIS

GIMINĖS DAVIKLIS (DER.)

YPATINGI SINTAKSINIŲ RYŠIŲ POTIPIAI

SPECIFIKAVIMAS

Specifikavimas nėra atskiras sintaksinių ryšių tipas, o valdymo potipis.

Junginio narių tarpusavio santykis yra panašus, kaip valdymo atveju, bet skiriasi išoriniai junginio ryšiai, plg.:

Jonas nutarė rytoj atvažiuoti.

**Lietus nutarė rytoj lyti.*

Jonas gali rytoj atvažiuoti.
Lietus gali rytoj lyti.
**Jonas gali rytoj lyti.*

Jonas nutarė važiuoti

lietus gali lyti

Skirtumą galima pagauti įvedant šalia pagrindinio dėmens (PD) ir funktoiaus (F) trečią sintaksinės priklausomybės požymį – bazę (B) (Zwicky 1993): tai yra tas dėmuo, kuris išoriškai atstovauja junginiui:

<i>nutarė</i> PD, F, B	<i>važiuoti</i>
---------------------------	-----------------

<i>gali</i> PD, F	<i>važiuoti</i> B
----------------------	----------------------

Specifikavimas yra valdymo potipis, kai pagrindinis dėmuo netenka dalies savo reikšmės ir tampa gramatinių kategorijų rodikliu – pagalbinio žodžiu. Panašiai:

esu matęs
buvo paprašytas

DETERMINAVIMAS

Dažnai skiriami determinantai (artikeliai, parodomieji įvardžiai, kvantoriai): jie nustato arba tikslina vardažodžio referenciją:

the birds
tie vaikai
visi darbuotojai

Formaliai jie dažnai elgiasi kaip eiliniai modifikatoriai: *tie vaikai* kaip *geri vaikai*.

Nuo tipinio modifikatoriaus jie skiriasi tuo, kad neįveda papildomos predikacijos. Antra vertus, jie nėra ir pagrindinio žodžio argumentai, taigi semantinis funktoorius yra neaiškus:

<i>geri</i> F	<i>vaikai</i> PD, B
------------------	------------------------

<i>tie</i> F?	<i>vaikai</i> PD, B, F?
------------------	----------------------------

Kadangi konfigūracija PD, B, F būdinga valdymui, nenuostabu, kad kai kurie determinantai yra artimi valdymo ryšiui:

tas namas (kuris namas?)
tėvo namas (kieno namas = kam priklauso namas?)

tėvo kelionė (kieno kelionė = kas keliauja?)

SINTAKSINĖS PRIKLAUSOMYBĖS SUDEDAMOSIOS DALYS

- pagrindinis dėmuo (head): junginio vidinės struktūros centras, semantiškai pagrindinis žodis, morfosintaksinių požymių raiškos vieta (morphosyntactic locus);
- funktorius (functor): nustato narių semantinį santykį ir išplečia žodį į junginį;
- bazė (base): junginio išorinis atstovas, t. y., turi tokias pat sintaksines savybes, kaip ir visas junginys.